

μενα που καλούν, απαντούν (και αποκλίνουν) τα μεν τα δε. Η βιτρίνα του παλαιοπωλίου είναι το αριστοκρατικό, πολυτελές μοντέλο αυτών των συνόλων, που δεν επικαλούνται τόσο μια υπεραφθονία ουσίας, παρά ένα φάσμα αντικειμένων επιλεγμένων και αλληλοσυμπληρούμενων, προσφερόμενα στην εκλογή, αλλά και στη ψυχολογική αλυσιδωτή αντίδραση του καταναλωτή, που τα εξετάζει επί τροχάδην, τα απογράφει, τα αρπάζει σαν ολική κατηγορία.

Λίγα αντικείμενα προσφέρονται σήμερα από μόνα τους χωρίς ένα περίγυρο αντικειμένων, που τα καθιστούν απαραίτητα. Κι απ' αυτό το γεγονός, η σχέση του καταναλωτή με το αντικείμενο έχει αλλάξει: δεν αναφέρεται πλέον σε ένα αντικείμενο, αλλά σε ένα σύνολο αντικειμένων στην ολική τους σημασία. Πλυντήριο, ψυγείο, πλυντήριο πιάτων κ.λ.π. έχουν άλλο νόημα όλα μαζί κι άλλο το καθένα σα σκευός. Η βιτρίνα, η διαφημιστική αγγελία, η παραγωγική φήμη, η μάρκα, που παίζει εδώ ένα πρωταρχικό ρόλο, επιβάλλουν τη συναφή, συλλογική εικόνα (των αντικειμένων) σαν ένα σύνολο σχεδόν αδιαίρετο, σαν μια αλυσίδα που δεν είναι πια μια αλυσίδα απλών αντικειμένων, αλλά μια αλυσίδα από σημαίνοντα,³ εφόσον τονίζουν το ένα το άλλο σαν υπερ-αντικείμενο πιο πολύπλοκο και παρασύρουν τον καταναλωτή σε μια σειρά από πολύπλοκότερα κίνητρα. Βλέπουμε ότι τα αντικείμενα δεν προσφέρονται στην κατανάλωση σε μια απόλυτη αταξία. Σε μερικές περιπτώσεις προσποιούνται την αταξία για να ξελογιάζουν καλλίτερα, αλλά πάντοτε τα κανονίζουν έτσι ώστε να ανοίγουν κατευθυντικούς δρόμους, να προσανατολίζουν την ώθηση της αγοράς σε δίκτυα αντικειμένων, για να την ξελογιάζουν και να την φέρουν κατά τη δική της λογική, ως τη μέγιστη χρηματική επένδυση και ως τα όρια της οικονομικής της δυνατότητας.

Τα ρούχα, οι συσκευές, τα καλλυντικά, αποτελούν μ' αυτό το τρόπο θυγατρικές σειρές αντικειμένων, που έχουν σαν υποχρεωτικό αποτέλεσμα την αδράνεια του καταναλωτή: θα πορευτεί λογικά από το ένα αντικείμενο στο άλλο, θα βρεθεί παγιδευμένος σ' ένα υπολογισμό αντικειμένων — πράγμα εντελώς διαφορετικό από τον ήλιγγο της αγοράς και της οικειοποίησης, που γεννιέται από την ίδια τη πληθωρικότητα των εμπορευμάτων.

το ντράγκστορ (drugstore)

Ο συνδυασμός υπεραφθονίας και κερδοσκοπίας είναι το ντράγκστορ. Το ντράγκστορ (ή τα καινούργια εμπορικά καταστήματα) πραγματοποιεί τη σύνθεση των καταναλωτικών δραστηριοτήτων, μεταξύ των οποίων οι όχι λιγότερης σημασίας είναι το *shopping*, το φλέρντ με τα αντικείμενα, η παιγνιακή αλητεία και οι συνδυαστικές πιθανότητες. Κάτω απ' αυτή τη σκοπιά το ντράγκστορ είναι πιο αντιπροσωπευτικό είδος της μον-

τέρνας κατανάλωσης από τα μεγάλα μαγαζιά, όπου η ποσοτική συγκέντρωση των προϊόντων αφήνει λιγότερο περιθώριο στην παιγνιακή εξερεύνηση, όπου η αντιπαράθεση των τμημάτων και των προϊόντων υποχρεώνει σε μια πορεία πιο λειτουργική, και που κρατάνε κάτι από την εποχή της προσέγγισης των ευρέων τάξεων στα αγαθά της τρέχουσας κατανάλωσης. Το ντράγκστορ έχει άλλο νόημα: δεν αντιπαράθετει κατηγορίες από εμπορεύματα, αλλά πραγματοποιεί το αμάλαγμα των σημάτων,⁴ των αγαθών όλων των κατηγοριών, θεωρούμενα σαν μερικά πεδία μιας καταναλωτικής ολότητας σημάτων. Το πολιτιστικό κέντρο⁵ γίνεται ουσιαστικό τμήμα του εμπορικού κέντρου. Ας μην καταλάβουμε ότι στο εμπορικό κέντρο "εκπορνύεται" η κουλτούρα: είναι υπερβολικά απλό. Η κουλτούρα εκεί καλλιεργιοποιείται.⁶ Την ίδια στιγμή το εμπόρευμα (ρούχο, μακαλάικο, εστιατόριο) καλλιεργιοποιείται κι αυτό, γιατί μετατρέπεται σε ψυχαγωγική και διακριτική ουσία, σε αξεσουάρ πολυτελείας, σε στοιχείο μεταξύ άλλων της γενικής πανοπλίας των καταναλωτικών αγαθών. "Μια καινούργια τέχνη ζωής, ένας καινούργιος τρόπος ζωής, λένε οι διαφημίσεις, η καθημερινότητα στον άνεμο: να μπορούμε να κάνουμε ευχάριστο *shopping*, να αγοράσουμε σε μια μόνο φορά τις προμήθειες για να φάμε, τα αντικείμενα που προορίζονται για το διαμέρισμα και το εξοχικό σπίτι, τα ρούχα, τα λουλούδια, το τελευταίο μυθιστόρημα ή την τελευταία "εφευρεσούλα", την ώρα που σύζυγοι και παιδιά βλέπουν ένα έργο, να φάμε μαζί επ'όπου κ.λ.π.". Καφενείο, σινεμά, βιβλιοπωλείο, *auditorium*, ψεύτικα κοσμήματα, ρούχα κι άλλα ακόμα πράγματα στα εμπορικά κέντρα: το ντράγκστορ μπορεί όλα να τα αρπάζει σα μέσα σε καλειδοσκόπιο.

Εάν το μεγάλο μαγαζί προσφέρει το πανηγυρώτικο θέαμα του εμπορεύματος, το ντράγκστορ δίνει το επιτήδειο ρεσιτάλ της κατανάλωσης, του οποίου όλη η "τέχνη" συνίσταται ακριβώς στο παίξιμο πάνω στον επαμφοτερισμό του σήματος στα αντικείμενα, στο να μετατρέψει (ωραιοποιώντας) το λειτουργικό ρόλο του εμπορεύματος σ' ένα στυλ "περιβάλλοντος": γενικευμένη νεο-κουλτούρα, όπου δεν υπάρχει πλέον διαφορά μεταξύ ενός ακριβού μακαλάικου και μιας γκαλερί ζωγραφικής, ανάμεσα στο "Πλαύ Μπόν" και σ' ένα Εγχειρίδιο Παλαιοντολογίας. Το ντράγκστορ θα εκμοντερνιστεί μέχρι να φθάσει να προσφέρει "φαιά ουσία": το να πουλήσουμε προϊόντα δεν μας ενδιαφέρει αυτό καθαυτό, θέλουμε να βάλουμε λίγη φαιά ουσία. Τρία πατώματα, ένα μπαρ, μια πίστα χορού και σημεία πωλήσεως. Φτηνά κοσμήματα, δίσκοι, βιβλία τσέπης, βιβλία σοφά — λίγο απ' όλα. Αλλά δεν επιδιώκουμε να κολακέψουμε την πελατεία. Της προτείνουμε πραγματικά "κάτι". Ένα κέντρο εκμαθήσεως ξένων γλωσσών λειτουργεί στο δεύτερο όροφο. Μεταξύ των δίσκων και των βιβλίων βρίσκει κανείς τα μεγάλα ρεύματα που αφυπνίζουν τη κοινωνία μας. Μουσική έρευνας, τόμοι που εξηγούν την επο-

χή. Είναι η "φωιά ουσία" που συνοδεύει τα προϊόντα. Ένα ντράγκστορ, λοιπόν, αλλά καινούργιου στυλ, με κάτι περισσότερο. Ίσως λίγη εξυπνάδα και λίγη ανθρώπινη ζεστασιά".

Το ντράγκστορ μπορεί να γίνει μια πόλη ολόκληρη: είναι το Parly 2,⁷ με το γιγαντιαίο του *shopping-center*, όπου "οι τέχνες και οι ελεύθερες ώρες συνδιάζονται με τη καθημερινή ζωή", όπου κάθε γκρουπ πολυκατοικιών εκτείνεται ακτινωτά γύρω απ' τη πίσια-κλαμπ που του αναλογεί και που γίνεται ο πόλος έλξης. Στρογγυλή εκκλησία, μαθήματα τένις ("είναι το μίνιμουμ"), κομπές μπουτίκ, βιβλιοθήκη. Ο παραμικρός σταθμός χειμερινών σπορ χρησιμοποιεί αυτό το "γενικευτικό" μοντέλο του ντράγκστορ: όλες οι δραστηριότητες περιλαμβάνονται, συνδυασμένες συστηματικά, και συγκεντρωμένες γύρω από τον κεντρικό όρο της "ατμόσφαιρας". Έτσι η *Flainel-Prodigue*⁸ σας προσφέρει την ίδια στιγμή μια ύπαρξη ολική, συνδυαστική, με πάμπολλες δυνατότητες: "... τον Μον-μπλάν μας, τα δάση μας με πευκοέλατα, οι —ολυμπιακές μας— πίστες, το "πλατώ" για τα παιδιά, η καλοραμμένη αρχιτεκτονική μας, —σιλπνή σαν έργο τέχνης—, η καθαρότητα του αέρα που αναπνέουμε, η ραφινάρισμένη ατμόσφαιρα της Αγοράς μας (κατά το σύστημα των μεσογειακών πόλεων ... Εκεί αναπτύσσεται η ζωή μετά την επιστροφή από τις πίστες του σκι. Καφενεία, ρεστωράν, μπουτίκ, πατινάς, νάιτ-κλαμπ, σινεμά, πολιτιστικά κέντρα και κέντρα διασκεδάσεως, συνδυάζονται στο *Forum* για να σας προσφέρουν μια ζωή εκτός σκι, ιδιαίτερα πλούσια και ποικίλη), το κλειστό τηλεοπτικό μας κύκλωμα, το μέλλον μας σε ανθρώπινη κλίμακα (σε λίγο θα χαρακτηριστούμε μνημείο τέχνης από το Υπουργείο Πολιτισμού).

Είμαστε στο σημείο όπου η "κατανάλωση" αδράχνει όλη τη ζωή, όπου όλες οι δραστηριότητες διαδέχονται η μια την άλλη στον ίδιο συνδιαστικό συρμό, όπου τα κανάλια της ικανοποίησης είναι εκ των προτέρων χαραγμένα, από ώρα σε ώρα, όπου το "περιβάλλον" είναι ολικό, ολικά κλιματιζόμενο, διευθετημένο, πνευματικά ανεπτυγμένο. Στη φαινομενολογία της κατανάλωσης, αυτός ο γενικός κλιματισμός της ζωής, των αγαθών, των αντικειμένων, των υπηρεσιών, των συμπεριφορών και των κοινωνικών σχέσεων, αντιπροσωπεύει το εκπληρωμένο, "καταναλωμένο" στάδιο, σε μια εξέλιξη που πάει από την απλή αφθονία, διαμέσου των αλληλένδετων κυκλωμάτων των αντικειμένων, στην αντανάκλαστικοποίηση των πράξεων και του χρόνου, στο δίκτυο συστηματικής ατμόσφαιρας που εγγράφεται στις μελλοντικές πόλεις που είναι τα ντράγκστορ, τα *Parly 2* ή τα μοντέρνα αεροδρόμια.

parly 2

"Το πιο μεγάλο εμπορικό κέντρο της Ευρώπης".

"*Le printemps, BHV, Dior, Prisunic, Lanvin, Franket Fils, Hediard*, δυο κινηματογράφοι, ένα ντράγκστορ, ένα σουπερ-

μάρκετ, *Suma*, εκατό άλλα μαγαζιά, συγκεντρωμένα στο ίδιο σημείο."

Το εμπόριο, από το μακάλικο μέχρι την υψηλή ραπτική, κατευθύνεται από δυο επιτακτικά κριτήρια: εμπορικός δυναμισμός και αισθητική. Το περίφημο σλόγκαν "η ασχημά δε πουλάει καλά" έχει εδώ ξεπεραστεί. Θα μπορούσε να αντικατασταθεί από το "η ομορφιά του πλαισίου είναι η πρώτη προϋπόθεση της ευτυχίας της ζωής".

Διώροφη κατασκευή ... οργανωμένη γύρω από το κεντρικό "*Mail*",⁹ κεντρική αρτηρία και θριαμβική οδός με δυο επίπεδα: συμφιλίωση του μικρού και του μεγάλου εμπορίου ... συμφιλίωση του μοντέρνου ρυθμού και του αρχαϊκού περιπατου.

Είναι η πρωτόγνωρη άνεση του να τριγυρίζει κανείς με τα πόδια στα προκλητικά ισόγεια μαγαζιά, χωρίς καν τη τζαμαρία μιάς βιτρίνας, στο *Mail*, συγχρόνως *Rue de la paix* και *Cbamps-Elysées*, στολισμένο με συντριβάνια, ορκετά δέντρα, κιόσκια και παγκάκια, τελείως αποδεσμευμένο από τις εποχές και τις κακοκαιρίες: ένα εξαιρετικό σύστημα κλιματισμού, που χρειάζεται δεκατρία χιλιόμετρα σωλήνες, εγγυάται τη βασιλεία μιάς αιώνιας άνοιξης.

Όχι μόνο μπορούμε να αγοράσουμε τα πάντα, από ένα ζευγάρι κορδόνια μέχρι ένα αεροπορικό ειαιτήριο, να βρούμε ασφαλιστικές εταιρίες και κινηματογράφους, τράπεζες ή ιατρικές υπηρεσίες, λέσχες μπριτζ και έκθεση τέχνης, αλλά επιπλέον δεν είμαστε υπόδουλοι της ώρας. Το *Mail*, όπως κάθε δρόμος, είναι προσιτό επί επταήμερου βάσεως, μέρα νύκτα.

Φυσικά, το κέντρο καθιέρωσε για όποιον θέλει, τον πιο μοντέρνο τρόπο πληρωμής: την "πιστωτική κάρτα". Σε γλυτώνει από τις επιταγές και από τα μετρητά... κι ακόμα από τα δύσκολα τέλη του μηνός... Από δω και πέρα, για να πληρώνετε, δείχνετε τη κάρτα σας και υπογράφετε την απόδειξη. Αυτό είναι όλο. Κάθε μήνα λαμβάνετε έναν απολογισμό και μπορείτε να πληρώνετε ή σε μια φορά ή με μηνιαίες δόσεις.

Μέσα απ' αυτή τη γαμήλια ένωση ένωση της άνεσης, της ομορφιάς και της αποτελεσματικότητας, οι Παριζιάνοι ανακαλύπτουν τις υλικές προϋποθέσεις της ευτυχίας, που οι αναρχικές μας πόλεις τους αρνιόντουσαν...

Είμαστε εδώ, στην εστία της κατανάλωσης, σαν ολική οργάνωση της καθημερινότητας, ολική ομοιογενοποίηση, όπου τα πάντα κρατιούνται και ξεπερνιούνται μέσα στην ευκολία, στη διαύγεια μιας αφηρημένης "ευτυχίας", που την ορίζει μόνο η επίλυση τάσεων.¹⁰ Το ντράγκστορ, όταν αγγίζει τις διαστάσεις του εμπορικού κέντρου και της μελλοντικής πόλης, είναι η εξιδανίκευση κάθε πραγματικής ζωής, κάθε αντικειμενικής κοινωνικής ζωής, όπου εξαλείφονται όχι μόνο η εργασία και το χρήμα, αλλά και οι εποχές —μακρυνό λείψανο ενός κύκλου που κι αυτός επιτέλους έχει ομοιογενοποιηθεί.

Δουλειά, ελεύθερος χρόνος, φύση, πολιτισμός, όλα αυ-

τά άλλοτε διασκορπισμένα και αφορμές για αγωνία και πολυπλοκότητα στη πραγματική ζωή, στις "αναρχικές και αρχαϊκές" πόλεις μας, όλες αυτές οι αμείωτες και διαμελισμένες, οι μεν στις δε, δραστηριότητες — όλα αυτά επιτέλους ανακατωμένα, μαλαγμένα, κλιματισμένα, ομοιογενοποιημένα στο ίδιο τράβελινγκ ενός διαρκούς *shopping*, όλα αυτά επιτέλους άμυλα¹¹ στην ίδια ερμαφρόδιτη ατμόσφαιρα της μόδας. Κι όλα αυτά τελικά χωνεμένα και δοσμένα στην ίδια ομοιογενή περιττωματική ύλη (ακριβώς κάτω από το σήμα της εξαφάνισης του "ρευστού" χρήματος, σύμβολο ακόμα πολύ ορατό της πραγματικής περιττωματικότητας της πραγματικής ζωής και των κοινωνικών και οικονομικών αντιθέσεων που κάποτε τη στοίχειωναν) — όλα αυτά τέλειωσαν: η ελεγχόμενη, γρασαρισμένη, καταναλωμένη περιττωματικότητα περνά από δω και πέρα μέσα στα πράγματα, διάχυτη μέσα στην ασάφεια των αντικειμένων και των κοινωνικών σχέσεων. Όπως στο ρωμαϊκό Πάνθειον ερχόντουσαν να συμβιώσουν φύρδη μίγδην οι θεοί απ' όλες τις χώρες σ' ένα τεράστιο "digest", έτσι στα "super-shopping center" μας, που είναι το Πάνθειον το δικό μας, το δικό μας Πανδαμόνιο, έρχονται να συγκενρωθούν όλοι οι θεοί ή οι δαίμονες της κατανάλωσης, δηλαδή όλες οι δραστηριότητες, όλες οι εργασίες, όλες οι συγκρούσεις και όλες οι εποχές που εξαλείφονται κάτω από την ίδια αφηρημενοποίηση. Στην ουσία της έτσι ενοποιημένης ζωής, σ' αυτό το παγκόσμιο "digest", δεν μπορεί να υπάρξει πια νόημα: αυτό που έκανε τη διεργασία του ονείρου, την ποιητική εργασία, την εργασία του νοήματος, δηλαδή τα μεγάλα σχήματα της μεταπόισης και της συμπύκνωσης, οι μεγάλες μορφές της μεταφοράς και της αντίφασης, που εδρεύουν στη ζωντανή διάρθρωση ξεχωριστών στοιχείων, δεν είναι πια δυνατό. Η μόνη που βασιλεύει, είναι η αιώνια υποκατάσταση ομοιογενών στοιχείων. Δεν υπάρχει πια συμβολική λειτουργία: μια αιώνια συνδυαστική "ατμόσφαιρα" σε μια αέναη άνοιξη.

Η ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ

Οι ιθαγενείς της Μελανησίας βλέπανε με έκσταση τα αεροπλάνα στον ουρανό. Αλλά ποτέ αυτά τα αντικείμενα δεν κατέβαιναν σ' αυτούς. Οι λευκοί, αυτοί κατάφεραν να τα τραβήξουν και να τα κάνουν δικά τους. Κι αυτό, γιατί διέθεταν στο έδαφος, σε μερικά μέρη, αντικείμενα ανάλογα, που τραβούσαν τα ιπτάμενα αεροπλάνα. Να, λοιπόν, που οι ιθαγενείς βάλθηκαν να κατασκευάσουν με κλαδιά και κληματιδες ένα ομοίωμα αεροπλάνου, οριοθέτησαν μια έκταση που φώτιζαν επιμελώς τη νύκτα κι άρχισαν να περμιέουν υπομονετικά να 'ρθουν να προσγειωθούν τα αληθινά αεροπλάνα.

Χωρίς να καταλογίσουμε πρωτογονισμό (και γιατί όχι;) στους ανθρωποειδής κυνηγούς-συλλέκτες που περιπλανώνται στις μέρες μας μέσα στη ζούγκλα των πόλεων, μπορούμε να δούμε σ' αυτή την ιστορία ένα διδάγμα που αφορά την καταναλωτική κοινωνία. Ο θαυματοκτυπημένος της κατανάλωσης εγκαθιστά κι αυτός ένα ολόκληρο μηχανισμό από αντικείμενα-ομοιώματα, από χαρακτηριστικά σήματα της ευτυχίας, κι έπειτα περιμένει (απελπισμένα, θα 'λεγε ένας ηθικολόγος) να 'ρθει η ευτυχία να ακουμπήσει.

Το θέμα δεν είναι να δούμε ένα στοιχείο ανάλυσης. Πρόκειται απλώς για την ιδιωτική και συλλογική καταναλωτική νοοτροπία. Αλλά σ' αυτό το αρκετά επιφανειακό επίπεδο μπορούμε να ριψοκινδυνεύσουμε αυτή τη σύγκριση: είναι μια μαγική σκέψη που διέπει την κατανάλωση, είναι μια θαυματοουργική νοοτροπία που διέπει τη καθημερινή ζωή, είναι μια νοοτροπία των πρωτόγονων, με την έννοια που την ορίσαμε ως βασιζόμενη στη πίστη, στη μεγαλοδυναμία των σκέψεων: εδώ είναι η πίστη στη μεγαλοδυναμία των σημάτων. Η αφθονία, η "συρροή", δεν είναι στη πραγματικότητα παρά η συσσώρευση των σημάτων¹³ της ευτυχίας. Οι ικανοποιήσεις που προσφέρουν τα ίδια τα αντικείμενα, είναι το ισοδύναμο των αεροπλάνων-ομοιωμάτων, των σε μικρή κλίμακα μοντέλων των κατοίκων της Μελανησίας, δηλαδή η προκαταβολική αντανάκλαση της αυτοδύναμης Μεγάλης Ικανοποίησης, της Ολικής Ευπορίας, της τελευταίας Αγαλλίασης των οριστικών θαυματοκτυπημένων, που η τρελή τους ελπίδα τρέφει τη καθημερινή κοινοτυπία. Αυτές οι μικρότερες ικανοποιήσεις δεν είναι ακόμα παρά τρόποι εξορκισμού, κεισίας και απόκτησης της Ολικής Ευμάρειας, της Μακαριότητας.

Στη καθημερινή ζωή, τα ευεργετήματα της κατανάλωσης δεν βιώνονται σαν το εποτέλεσμα μιάς εργασίας ή μιάς διεργασίας παραγωγής, βιώνονται σα θαύμα. Υπάρχει ασφαλώς μια διαφορά ανάμεσα απ' τον Μελανήσιο ιθαγενή και τον τηλεθεατή που κάθεται μπροστά στο δέκτη του, πατάει το κουμπί και περιμένει να του κατέβουν οι εικόνες ολόκληρου του κόσμου: (η διαφορά) είναι ότι οι εικόνες γενικά υπακούουν, ενώ τα αεροπλάνα δεν συναινούν ποτέ να κατέβουν με τις μαγικές διαταγές. Αλλά αυτή η τεχνική επιτυχία δεν αρκεί να αποδείξει ότι η συμπεριφορά μας είναι της τάξης της πραγματικότητας και η συμπεριφορά των ιθαγενών της τάξης του φανταστικού¹⁴ Γιατί η ίδια ψυχική οικονομία έχει σαν αποτέλεσμα απ' τη μια πλευρά, ότι η μαγική εμπιστοσύνη των ιθαγενών δεν καταστρέφεται ποτέ (δεν πιάνει, γιατί δεν κάναμε ότι έπρεπε) κι απ' την άλλη, ότι το θαύμα της τηλεόρασης πραγματοποιείται συνεχώς, χωρίς ποτέ να σταματάει να είναι θαύμα — αυτό γίνεται με την ευλογία της τεχνικής, που σβήνει από τη συνείδηση του καταναλωτή την ίδια την αρχή της κοινωνικής πραγματικότητας, τη μακρά κοινωνική διαδικασία της παραγωγής που οδηγεί στην κατανάλωση των εκό-

νων. Έτσι που ο τηλεθεατής, όπως ο ιθαγενής, ζει την απόκτηση σα μια ζώγρηση σ'ένα σχήμα θαυματουργικής αποτελεσματικότητας.

ο μύθος του Cargo¹⁵

Τα αγαθά της κατανάλωσης προτείνονται έτσι σαν αιχμαλωτισμένη ισχύς και όχι σα δουλεμένα προϊόντα. Και γενικότερα, η αφθονία των αγαθών αποκομμένη από τους αντικειμενικούς της προσδιορισμούς (προτείνεται) σα μια χάρις της φύσεως, μάνα και αγαθοεργία του ουρανού. Οι Μελανήσιοι —πάλι αυτοί— ανέπτυξαν έτσι, χάρι στην επαφή τους με τους λευκούς, μια μεσσιανική λατρεία, τη λατρεία του Cargo: οι λευκοί ζούνε στην αφθονία, ενώ αυτοί δεν έχουν τίποτα. Κι αυτό γιατί οι λευκοί ξέρουν να αιχμαλωτίζουν ή να μεταστρέφουν τα εμπορεύματα που προορίζονται γι αυτούς, τους μαύρους, και που τους τα στέλνουν οι πρόγονοί τους που είναι αποτραβηγμένοι στην άκρη του κόσμου. Μια μέρα, αφού κάνουν να αποτύχει η μαγεία των λευκών, οι πρόγονοι θα ξανάρθουν με το θαυματουργό φορτίο και δεν θα έχουν πια ανάγκη από τίποτα.

Με τον τρόπο αυτό οι "υπανάπτυκτοι" λαοί ζούνε τη δυτική "βοήθεια" σαν κάτι το αναμενόμενο, το φυσικό, και που τους ήταν χρωστούμενο εδώ και καιρό. Σα μια μαγική ιατρική —χωρίς καμιά σχέση με την ιστορία, τη συνεχή πρόοδο και τη παγκόσμια αγορά. Αλλά αν εξετάσουμε τα πράγματα από κοντά, οι δυτικοί θαυματοκτυπημένοι της ανάπτυξης δεν συμπεριφέρονται συλλογικά με τον ίδιο τρόπο; Η μάζα των καταναλωτών δεν ζει την αφθονία σαν ένα *effet de mature*,¹⁶ όπως περιτοιχίζεται από τις φαντασιώσεις της κι όπως είναι πεπεισμένη από τη διαφημιστική λειτανία, ότι όλα θα της δοθούν εκ των προτέρων, ότι έχει στην αφθονία ένα νόμμο και αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα; Η καλή πίστη στην κατανάλωση είναι ένα καινούργιο στοιχείο. Οι καινούργιες γενεές είναι από δω και πέρα κληρονόμοι: κληρονομούν όχι μόνο τα αγαθά, αλλά και το φυσικό δικαίωμα στην αφθονία. Έτσι ξαναζει στη Δύση ο μύθος του Cargo, ενώ σβήνει στη Μελανησία. Γιατί, ακόμα κι αν η αφθονία γίνεται καθημερινή, μια και εμφανίζεται όχι σαν αποτέλεσμα παραγωγής και κατάκτησης, όχι σαν αποτέλεσμα μιάς ιστορικής και κοινωνικής προσπάθειας, αλλά σαν αποτέλεσμα απονομής μιάς μυθολογικής ευμενούς οντότητας, της οποίας είμαστε οι νόμμοι κληρονόμοι: η Τεχνική, η Πρόοδος, Η Ανάπτυξη κ.λ.π.

Αυτό δε σημαίνει ότι η κοινωνία μας δεν είναι πρωταρχικά, αντικειμενικά και με αποφασιστικό τρόπο, μια κοινωνία παραγωγής, μια τάξη παραγωγής και συνεπώς ο τόπος μιάς οικονομικής και πολιτικής στρατηγικής. Αλλ' αυτό σημαίνει ότι

διδισδύει μια τάξη της κατανάλωσης, που είναι μια τάξη χειρισμού "σημείων". Μ'αυτό το τρόπο, μπορεί να γίνει ένας παραλληλισμός (τολμηρός, χωρίς αμφιβολία) με τη μαγική σκέψη, γιατί η μια και η άλλη (τάξεις) ζούν με σήματα και εν ασφαλεία των σημάτων. Όλο και περισσότερο, θεμελιώδεις πλευρές των σύγχρονων κοινωνιών μας υπόκεινται σε μια λογική των σημασιών, σε μια ανάλυση των κωδικών και των συμβολικών συστημάτων —χωρίς εξίσου να είναι πρωτόγονες κοινωνίες, και το πρόβλημα της ιστορικής παραγωγής αυτών των σημασιών κι αυτών των κωδικών παραμένει στο άρτιο—, αυτή η ανάλυση πρέπει να εναρθρωθεί με την ανάλυση του προτσές της υλικής και τεχνικής παραγωγής σαν η θεωρητική της προέκταση.

ο καταναλωμένος ίλιγγος της καταστροφής

Η πρακτική των σημάτων είναι πάντοτε διφορούμενη, η λειτουργία της είναι πάντοτε ο εξορκισμός με τη διπλή σημασία του όρου: εμφανίζει, για να αιχμαλωτίσει με τη βοήθεια σημάτων (τις δυνάμεις, την πραγματικότητα, την ευτυχία κ.λ.π.) και επικαλείται κάτι για να το αρνηθεί και να το απωθήσει. Ξέρουμε ότι η μαγική σκέψη μέσα στους μύθους της αποβλέπει στο να εξορκίσει την αλλαγή και την ιστορία. Κατά κάποιον τρόπο, η γενικευμένη κατανάλωση εικόνων, γεγονότων και πληροφοριών σκοπεύει κι αυτή να εξορκίσει την πραγματικότητα μέσα στα σήματα του πραγματικού, να εξορκίσει την ιστορία μέσα στα σήματα της αλλαγής κ.λ.π.

Την πραγματικότητα την καταναλώνουμε προκαταβολικά ή αναδρομικά, όπως και να 'χει το πράγμα, με απόσταση, την απόσταση του σήματος. Παράδειγμα: όταν το PARIS-MATCH μας έδειξε τους μπάτσους που τους είχε ανατεθεί η προστασία του Στρατηγού, να εξασκούνται στο πολυβόλο στα υπόγεια της Νομαρχίας, η εικόνα αυτή δεν διαβάστηκε σα "πληροφορία", δηλαδή αναφερόμενη στο πολιτικό περίγυρο και στην αποσαφήνισή του: για τον καθένα μας (αυτή η εικόνα) έφερε τον πειρασμό μιάς μεγαλοπρεπούς απόπειρας, ενός καταπληκτικού γεγονότος βίας' η απόπειρα θα γίνει, πρόκειται να γίνει, η εικόνα είναι προάγγελος και προκαταβολική ηδονή, πραγματοποίηση όλων των διαστροφών. Έχουμε εδώ το ίδιο αντεστραμμένο εφέ με την αναμονή της θαυματουργικής αφθονίας του Cargo. Το Cargo ή Η καταστροφή είναι πάντα ένα εφέ καταναλωμένου ίλιγγου.

Μπορούμε να πούμε στ'αλήθεια, ότι είναι οι φαντασιώσεις μας που έρχονται να σημασιοποιηθούν και να καταναλωθούν στην εικόνα. Αλλά αυτή η ψυχολογική πλευρά μας ενδιαφέρει λιγότερο από αυτό που έρχεται να καταναλωθεί και συγχρό-

ως να απωθηθεί στην εικόνα: ο πραγματικός κόσμος, το γεγονός, η ιστορία.

Αυτό που χαρακτηρίζει την καταναλωτική κοινωνία είναι η παγκοσμιότητα της ειδησούλας (*Fait divers*) στη μαζική επικοινωνία. Όλη η πολιτική, η ιστορία, η μορφωτική πληροφόρηση, γίνεται δεκτή με την ίδια μορφή, ανώδυνη και θαυματουργική συγχρόνως, τη μορφή της ειδησούλας. (Η πληροφόρηση) επικαιροποιείται, δηλαδή δραματοποιείται με το θεαματικό σχήμα — και ολόκληρη ανεπικαιροποιείται, δηλαδή παίρνει απόσταση (απομακρύνεται) από το μέσον της επικοινωνίας και περιορίζεται σε σήματα. Άρα, η είδηση δεν είναι μια κατηγορία μεταξύ άλλων, αλλά Η πρώτη και κατηγορία της μαζικής σκέψης μας, της μυθολογίας μας.

Η μυθολογία αυτή στηρίζεται στην άλλο τόσο αδηφάγο απαιτήτηση για πραγματικότητα, για "αλήθεια", για "αντικειμενικότητα". Παντού βρίσκεται το σινεμά-αλήθεια, το απευθείας ρεπορτάζ, το φλας, η φωτογραφία-σοκ, η μαρτυρία-ντοκουμέντο κ.λ.π. Αυτό που ψάχνουμε παντού είναι η "καρδιά του γεγονότος", η "καρδιά της συμπλοκής", το *in vivo*, το "πρόσωπο με πρόσωπο" — ο ίλιγγος μιάς ολικής παρουσίας στο γεγονός, η Μεγάλη Ανατριχίλα του Βιώματος —, δηλαδή για ακόμα μια φορά το ΘΑΥΜΑ, μια και η αλήθεια του ιδωμένου, τηλεοπτικού, αποτυπωμένου σε μαγνητοταινία πράγματος είναι ακριβώς το ότι δεν ήμουν εκεί. Αλλά αυτό που μετράει είναι το πιο αληθινό από το αληθινό, με άλλα λόγια, το ότι είμαι παρών χωρίς να είμαι, με άλλα λόγια, πάλι η φαντασίωση.

Αυτό που μας δίνουν τα μαζικά μέσα ενημέρωσης δεν είναι η πραγματικότητα, αλλά ο ίλιγγος της πραγματικότητας. Ή ακόμα χωρίς λογοπαίγνιο, μια πραγματικότητα χωρίς ίλιγγο, γιατί η καρδιά του Αμαζόνιου, η καρδιά του πραγματικού, η καρδιά του πάθους, η καρδιά του πολέμου, αυτή η "Καρδιά" που είναι ο γεωμετρικός τόπος των μαζικών μέσων ενημέρωσης και που τους δίνει την ιλιγγιώδη συναισθηματικότητα, είναι ακριβώς εκεί που δε συμβαίνει τίποτα. Είναι το αλληγορικό σήμα του πάθους και του γεγονότος, και τα σήματα μας παρέχουν ασφάλεια.

Ζούμε, λοιπόν, υπό τη σκέπη των σημάτων και στην απάρνηση του πραγματικού. Θαυματουργική ασφάλεια, όταν κοιτάμε τις εικόνες του κόσμου: ποιος θα ξεχωρίσει αυτή τη σύντομη, αφνήδια εισβολή της πραγματικότητας της επιθυμίας του να μην είμαστε εκεί; Η εικόνα, το σήμα, το μήνυμα, όλα αυτά που "καταναλώνουμε", είναι ο επιβεβαιωμένος από την απόσταση του κόσμου εφησυχασμός μας, που την εφησυχάζει, πιο πολύ απ'ότι την εκθέτει, ο — ακόμα και βίαιος — υπαινιγμός στην πραγματικότητα.

Το περιεχόμενο των μηνυμάτων, τα σημαίνοντα των σημάτων, είναι σαφώς αδιάφορα. Δεν μας πείθουν, και τα μέσα ενημέρωσης δεν μας παραπέμπουν στον κόσμο: μας δίνουν

να καταναλώσουμε τα σήματα ως σήματα, πιστοποιημένα παρόλα αυτά απ'την εγγύηση της πραγματικότητας. Εδώ είναι που μπορούμε να δώσουμε ένα ορισμό της πράξης της καταναλώσεως (*praxis delac*). Η σχέση του καταναλωτή με τον αληθινό κόσμο, την πολιτική, την ιστορία, την κουλτούρα, δεν είναι μια σχέση συμφέροντος, επένδυσης, εθελοντικής και στρατευμένης υπευθυνότητας — ούτε και είναι μια σχέση ολικής αδιαφορίας: είναι μια σχέση ΠΕΡΙΕΡΓΕΙΑΣ. Ακολουθώντας το ίδιο σχήμα, μπορούμε να πούμε ότι η διάσταση της καταναλώσεως, όπως την ορίσαμε εδώ, δεν είναι η διάσταση της γνώσης του κόσμου, αλλά ούτε και της ολικής άγνοιας: είναι η διάσταση της ΠΑΡΑΓΝΩΡΙΣΗΣ¹⁷.

Περίεργεια και παραγνώριση δείχνουν μια και την αυτή συνολική συμπεριφορά απέναντι στη πραγματικότητα, συμπεριφορά γενικευμένη και συστηματοποιημένη από την πρακτική της μαζικής επικοινωνίας, κι άρα χαρακτηριστική της "καταναλωτικής κοινωνίας" μας: πρόκειται για την απάρνηση του πραγματικού πάνω στη βάση μιάς άπληστης και πολλαπλασιασμένης σύλληψης των σημάτων της.

Με την ίδια αυτή ευκαιρία μπορούμε να ορίσουμε το χώρο της καταναλώσεως: είναι η καθημερινή ζωή. Αυτή η τελευταία δεν είναι μονάχα το άθροισμα των καθημερινών γεγονότων και κινήσεων, η διάσταση της κοινοτυπίας και της επανάληψης, είναι ένα λαμβανόμενο ως ερμηνευτικό σύστημα. Η καθημερινότητα είναι η διάλυση μιάς ολικής πράξης σε μια σφαίρα υπερβατική, αυτόνομη και αφηρημένη (του πολιτικού, του κοινωνικού και του πολιτιστικού) και σε μια σταθερή, κλειστή και αφηρημένη σφαίρα του "ιδιωτικού". Δουλειά, ελεύθερος χρόνος, οικογένεια, σχέσεις: το άτομο αναδιοργανώνει όλα αυτά με έναν μη εξελίξιμο τρόπο, πέρα απ'τον κόσμο και την ιστορία, σε μια μη ξεκάθαρη κατάσταση που βασίζεται στην περιφρούρηση του ιδιωτικού, στην τυπική ελευθερία του ατόμου, στην φτιαχτή εξασφάλιση απ'την προσαρμογή στο περιβάλλον και στην παραγνώριση.

Η καθημερινότητα, με το αντικειμενικό βλέμμα της ολότητας, είναι φτωχή και υποβιβασμένη, αλλά μ'ένα άλλο βλέμμα είναι θριαμβική και ευφορική στη προσπάθειά της να αυτονομηθεί ολικά και να ξαναερμηνεύσει το κόσμο για "εσωτερική χρήση". Εδώ τοποθετείται η βαθιά οργανωτική σύγκρουση μεταξύ της σφαίρας της ιδιωτικής καθημερινότητας και των μαζικών επικοινωνιών.

Η καθημερινότητα σα γέττο, σαν *Verborgenheit*,¹⁸ θάταν ανυπόφορη χωρίς το ομοίωμα ενός κόσμου, χωρίς το άλλοθι μιας συμμετοχής στο κόσμο. Πρέπει να τροφοδοτείται από εικόνες και πολλαπλά σήματα αυτού του ξεπεράσματος. Ο εφησυχασμός της χρειάζεται, το είδαμε άλλωστε, τον ίλιγγο της πραγματικότητας και της ιστορίας. Ο εφησυχασμός της χρειάζεται ακόμα, για να εξάπτεται, αδιάλειπτη καταναλωμένη βία. Είναι η δικιά της αισχρότητα. Είναι λιχούδα για γεγονότα και για

βία, αρκεί να της σερβίρεται προσαρμοσμένη και εξουδετερωμένη. Είναι η καρικατούρα του τηλεθεατή που χαλαρώνει και ηρεμεί μπροστά στις εικόνες του πολέμου του Βιετνάμ. Η εικόνα της TV, σαν ένα αντεστραμμένο παράθυρο, δίνει σ'ένα δωμάτιο —σ' αυτό όπου η απάνθρωπη εξωτερικότητα του κόσμου γίνεται οικεία και ζεστή— μια διεστραμμένη ζεστασιά.

Σ' αυτό το πεπερασμένο επίπεδο η κατανάλωση κατασκευάζεται μέσω της μεγίστης αποκοπής από τον κόσμο το ανώτερο μέγιστο επίπεδο ασφάλειας. (Ελλείψει άλλης) αποβλέπει σ' αυτή την λανθάνουσα ευτυχία που είναι η επίλυση των τάσεων. Προσक्रούει, όμως, σε μια αντίφαση: την αντίφαση ανάμεσα στη παθητικότητα που εγκλείει αυτό το καινούργιο σύστημα αξιών, και στις προδιαγραφές μιάς κοινωνικής ηθικής, που σε γενικές γραμμές παραμένει η ηθική της εθελοντικής δράσης, της αποτελεσματικότητας και της θυσίας. Εξ ου και η έντονη ενοχοποίηση που συνδέεται μ' αυτό το καινούργιο στυλ ηδονιστικής συμπεριφοράς, καθώς και η άμεση ανάγκη, καθορισμένη ευδιάκριτα από τους "επιτελείς της επιθυμίας", να απενοχοποιηθεί η παθητικότητα. Για εκατομμύρια ανθρώπους χωρίς ιστορία, και που 'να ευτυχίσει να είναι έτσι, πρέπει η παθητικότητα να απενοχοποιηθεί. Και εδώ είναι που μεσολαβεί η θεαματική δραματοποίηση των μαζικών μέσων ενημέρωσης (η είδηση-καταστροφή σα γενικοποιημένη κατηγορία όλων των μηνυμάτων): για να επιλυθεί αυτή η αντίφαση μεταξύ πουριτανικής ηθικής και ηδονιστικής ηθικής, πρέπει αυτή η ησυχία της ιδιωτικής σφαίρας να εμφανίζεται σαν αξία αποσπασμένη με κόπο, συνεχώς απειλούμενη, περιορισμένη από μια καταστροφική μοίρα. Χρειάζεται η βία και η απανθρωπιά του εξωτερικού κόσμου, όχι μόνο για να γίνεται βαθιά αισθητή η ασφάλεια ως ασφάλεια (στα πλαίσια της οικονομίας της απόλαυσης), αλλά επίσης για να αισθάνεται δικαιολογημένη ως ασφάλεια (στα πλαίσια της ηθικής οικονομίας της σωτηρίας). Γύρω από τη προφυλαγμένη ζώνη πρέπει να ανθίσουν τα σήματα της μοίρας, του πάθους, του πεπρωμένου, για να ανακτά αυτή η καθημερινότητα το μεγαλείο, τη μεγαλοπρέπεια, της οποίας ακριβώς είναι η πίσω όψη. Έτσι παντού υποβάλλεται και σημαίνεται το πεπρωμένο, πάνω στο οποίο η κοινοτυπία έρχεται να τραφεί και να πάρει άφηση. Η εκπληκτική αποδοτικότητα των αυτοκινητιστικών ατυχημάτων στα ραδιοτηλεοπτικά κύματα, στο τύπο, στην ατομική και εθνική λεκτική παραγωγή, βρίσκεται εδώ για να το αποδείξει: είναι η πιο ωραία ενσάρκωση του "καθημερινού πεπρωμένου" και το ότι εκμεταλλεύεται με ένα τέτοιο πάθος, σημαίνει ότι εκπληρώνει μια πρωταρχική συλλογική λειτουργία. Η λιτανεία του αυτοκινητιστικού θανάτου δε συναντά εξάλλου ανταγωνισμό και παρά τη λιτανεία των μετεωρολογικών προβλέψεων: αυτές οι δύο είναι ένα μυθικό ζευγάρι —η έμμονη ιδέα του ήλιου κι ο θάνατος είναι αχώριστοι.

Η καθημερινότητα προσφέρει έτσι αυτό το περίεργο μίγμα από ευφορική δικαίωση από τη θέση της παθητικότητας και από "λυπημένη απόλαυση" πιθανών θυμάτων της μοίρας. Το όλον συνθέτει μια νοοτροπία, ή μάλλον μια ειδική "συναισθηματικότητα". Η καταναλωτική κοινωνία φέρεται σα μια περικλωμένη Ιερουσαλήμ, πλούσια και απειλούμενη, και κει είναι η ιδεολογία της*.

Ο ΦΑΥΛΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

συλλογικά έξοδα και επαναδιανομή

Η καταναλωτική κοινωνία δε χαρακτηρίζεται μόνο από τη γρήγορη αύξηση των ατομικών εξόδων' η αύξηση αυτή συνοδεύεται και απ' την αύξηση των εξόδων του τριτογενούς τομέα (κυρίως της διοίκησης) προς όφελος των ιδιωτών και μεταξύ των οποίων (εξόδων) μερικά αποσκοπούν να μειώσουν την ανισότητα στη διανομή των εξόδων.

Αυτό το μερίδιο των συλλογικών εξόδων που αφορούν ατομικές ανάγκες περνάει από το 13% της ολικής κατανάλωσης το 1959 στο 17% το 1965¹⁹.

Το 1965, το κλάσμα των αναγκών που καλύπτονται από τον τριτογενή τομέα είναι:

- 1% για τη τροφή και την ενδυμασία ("πρώτες ανάγκες")
- 13% για έξοδα στέγασης, εξοπλισμού, μεταφορών και επικοινωνιών —("πλαίσιο ζωής")
- 67% στους τομείς της παιδείας, της ελεύθερης μόρφωσης, του αθλητισμού και της υγείας ("προσωπική προστασία και ανάπτυξη").

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι τα συλλογικά έξοδα αφορούν πολύ περισσότερο τον άνθρωπο παρά τα αγαθά και τον υλικό εξοπλισμό που είναι στη διάθεσή του. Κατά τον ίδιο τρόπο, τα δημόσια έξοδα είναι αυτή τη στιγμή μεγαλύτερα στις υπηρεσίες που πρόκειται να αναπτυχθούν περισσότερο. Αλλά αξίζει να σημειώσουμε, όπως κι ο E. Lisle, πως ακριβώς σ' αυτό το τομέα, όπου το κοινωνικό σύνολο αναλαμβάνει και αναπτύσσει τόσο πολύ το μεγαλύτερο μέρος των εξόδων, ξέσπασε η κρίση το Μάη του '68.

* Αυτή η κατάσταση πραγματοποιείται σχεδόν ιδανικά από μια πόλη όπως το Βερολίνο. Εξ άλλου, σχεδόν όλα τα μυθιστορήματα επιστημονικής φαντασίας, θεματοποιούν αυτή την κατάσταση μιας Μεγάλης Πολιτείας, οργανωμένης με τετράγωνη λογική, και από όπου "αναβλύζει η αφθονία", η οποία απειλείται να καταστραφεί από κάποια μεγάλη εχθρική δύναμη από τα έξω ή από τα μέσα. (Σ. τ. συγ.)

Στη Γαλλία ο "κοινωνικός προϋπολογισμός του έθνους" αναδιανέμει περισσότερο από 20% της ακαθάριστης εσωτερικής παραγωγής. (Η Εθνική Παιδεία μόνη της απορροφά όλο το φόρο εισοδήματος των φυσικών προσώπων). Η φοβερή δυσαναλογία, που καταγγέλλει ο *Galbraith*, μεταξύ της ιδιωτικής κατανάλωσης και των συλλογικών εξόδων, εμφανίζεται έτσι σαν ειδικό χαρακτηριστικό των Ηνωμένων Πολιτειών παρά των ευρωπαϊκών χωρών. Αλλά το πρόβλημα δεν είναι αυτό. Το αληθινό πρόβλημα είναι να μάθουμε αν αυτές οι πιστώσεις εξασφαλίζουν μια αντικειμενική εξίσωση των κοινωνικών ευκαιριών. Όμως, είναι σαφές όπως φαίνεται, ότι αυτή η "επαναδιανομή" δεν έχει παρά λίγα αποτελέσματα στη κοινωνική διάκριση σ' όλα τα επίπεδα. Όσο για την ανισότητα στο επίπεδο ζωής, η σύγκριση μεταξύ των δύο ερευνών πάνω στους οικογενειακούς προϋπολογισμούς που έγιναν το 1956 και το 1965 δε φανερώνει καμιά μείωση των αποστάσεων. Γνωρίζουμε τις κληρονομικές και αμειώτες δυσαναλογίες των κοινωνικών τάξεων μπροστά στο σχολείο: εκεί όπου υπεισέρχονται άλλοι μηχανισμοί πιο οξείες από τους οικονομικούς μηχανισμούς, η μόνη οικονομική επαναδιανομή ισοδυναμεί, σε πολύ ευρεία κλίμακα, με την ενίσχυση της πολιτιστικής αδράνειας. Το 52% των παιδιών ηλικίας 17 ετών πάνε σχολείο: από αυτά το 90% είναι παιδιά ανωτάτων στελεχών, ελευθέρων επαγγελματιών και μελών του εκπαιδευτικού σώματος, και λιγότερο από 40% είναι παιδιά αγροτών και εργατών. Στην ανώτατη παιδεία, πιθανότητες εισόδου για τα αγόρια της πρώτης κατηγορίας: περισσότερο από το 1/3 για τα αγόρια της δεύτερης κατηγορίας: από 1-2%.

Στο τομέα της Υγείας, τα αποτελέσματα της αναδιανομής δεν είναι καθαρά: μεταξύ του ενεργού πληθυσμού θα μπορούσε να υπάρχει απουσία αναδιανομής αν κάθε κοινωνική κατηγορία προσπαθούσε όσο το δυνατό λιγότερο να ανακτήσει τις συνεισφορές της.

Φορολογία και κοινωνική ασφάλιση²⁰: σ' αυτό το σημείο ακολουθήσουμε την επιχειρηματολογία του *E. Lisle*. "Η αυξανόμενη κοινωνική κατάλυση χρηματοδοτείται από τη φορολογία, άμεση και έμμεση: και μόνο σ' ότι αφορά την Κοινωνική Ασφάλιση, η σχέση των κοινωνικών συνεισφορών προς το σύνολο των μισθωτικών κρατήσεων πέρασε από το 23,9% το 1959 στο 25,9% το 1967. Η κοινωνική ασφάλιση στοιχίζει μ' αυτό τον τρόπο στους εργαζόμενους των επιχειρήσεων το τέταρτο των εσόδων τους. Οι κοινωνικές συνεισφορές, οι λέγόμενες "εργοδοτικές", δικαίως θεωρούνται σα μια ανάληψη επί του μισθού, όπως ο αναλογικός φόρος του 5%. Το σύνολο αυτών των αναλήψεων ξεπερνά κατά πολύ την ανάληψη που γίνεται ως φόρος εισοδήματος. Μια κι αυτός είναι προοδευτικός, ενώ οι κοινωνικές συνεισφορές και οι αναλογικές καταβολές είναι στο σύνολο αντιστρόφως προοδευτικές, το καθαρό αποτέλεσμα της φορολογίας και

της έμμεσης φορολογίας είναι αντιστρόφως προοδευτικό. Αν δεχτούμε ότι η έμμεση φορολογία, κυρίως η *T.V.A.*²¹ είναι ανάλογη της κατανάλωσης, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι οι άμεσοι και οι έμμεσοι φόροι καθώς και οι κοινωνικές συνεισφορές που πληρώνονται από τα νοικοκυριά και που επηρεάζονται ευρύτατα από τη χρηματοδότηση της συλλογικής κατανάλωσης δε θα είχαν στο σύνολό τους αποτέλεσμα μείωσης της ανισότητας, ή αναδιανομητικό".

"Σε ότι αφορά την αποτελεσματικότητα των συλλογικών εξοπλισμών, οι έρευνες που διαθέτουμε δείχνουν ένα συχνό "ντεραπάρισμα" των προθέσεων των δημόσιων εξουσιών. Όταν αυτοί οι εξοπλισμοί έχουν επινοηθεί για τους πιο υποπρονομούχους, παρατηρούμε ότι σιγά σιγά η "πελατεία" διαφοροποιείται, το άνοιγμα αυτό προκαλεί τη συναισθηματική απόρριψη, για λόγους περισσότερο ψυχολογικούς παρά οικονομικούς, των φτωχών. Όταν οι εξοπλισμοί θέλουν να είναι ανοικτοί σε όλους, η απομάκρυνση των πιο αδύνατων γίνεται απ' την αρχή. Η προσπάθεια για να τους προσεγγίσουν όλοι αντιστοιχεί συνήθως σ' ένα διαχωρισμό που αντικατοπτρίζει τις κοινωνικές ιεραρχίες. Αυτό τείνει να δείξει ότι σε μια κοινωνία μεγάλης ανισότητας οι πολιτικές ενέργειες, που αποσκοπούσαν σε μια τυπική ισότητα προσέγγισης, τις περισσότερες φορές δε κατάφεραν παρά να διπλασιάσουν τις ανισότητες" (Επιτροπή του Σχεδίου: "Κατανάλωση και Τρόπος Ζωής").

η ανισότητα μπροστά στο θάνατο παραμένει μεγάλη

Ακόμα μια φορά, λοιπόν, τα απόλυτα νούμερα δεν έχουν νόημα κι η αύξηση των διαθέσιμων αποθεμάτων, με το πράσινο φως που δίνεται στην αφρονία, πρέπει να ερμηνευτεί μέσα στα πλαίσια της πραγματικής κοινωνικής της λογικής. Η κοινωνική αναδιανομή, κυρίως η αποτελεσματικότητα της δημόσιας δράσης, πρέπει να αναθεωρηθούν. Πρέπει να δούμε σ' αυτή την "παρέκκλιση" της "κοινωνικής αναδιανομής", σ' αυτή την επάνοδο των κοινωνικών ανισοτήτων απ' αυτό το ίδιο που έπρεπε να τις εξαλείψει, μια προσωρινή ανωμαλία που οφείλεται στην αδράνεια της κοινωνικής ζωής; Πρέπει αντίθετα να διατυπώσουμε τη ριζική υπόθεση κατά την οποία οι μηχανισμοί αναδιανομής, που πετυχαίνουν τόσο καλά να διατηρούν τα προνόμια, είναι στη πραγματικότητα ολοκληρωτικό μέρος, τακτικό στοιχείο του συστήματος της εξουσίας — συνένοχοι σ' αυτό του εκπαιδευτικού και του εκλογικού συστήματος; Δε χρησιμεύει, λοιπόν, σε τίποτα να θρηνολούμε για την κατ'επανάληψη αποτυχία μιάς κοινωνίας πολιτικής: πρέπει αντίθετα να συμπεράνουμε ότι εκπληρώνει τέλεια την αληθινή της λειτουργία.

οι βλάβες (nuisances)

Οι πρόοδοι της αφθονίας, της διάθεσης δηλαδή ατομικών και συλλογικών αγαθών και εξοπλισμών όλο και πιο πολυάριθμων, έχουν σαν αντιστάθμισμα απ' την άλλη πλευρά "βλάβες" όλο και πιο σοβαρές — συνέπειες της βιομηχανικής ανάπτυξης και της τεχνικής προόδου αφενός και των ιδίων των δομών της κατανάλωσης αφετέρου.

Υποβάθμιση του συλλογικού πλαισίου (ζωής) από τις οικονομικές δραστηριότητες: θόρυβος, μόλυνση του αέρα και του νερού, καταστροφή του τοπίου, διατάραξη των κατοικημένων ζωνών από την εγκατάσταση καινούργιων εξοπλισμών (αεροδρόμια, αυτοκινητόδρομοι κ.λ.π.). Η υπερβολική συσσώρευση αυτοκινήτων έχει σαν αποτέλεσμα ένα κολοσσιαίο τεχνικό, ψυχολογικό, ανθρώπινο έλλειμα: τι πειράζει, αφού οι απαραίτητοι υποδομικοί υπερεξοπλισμοί, τα συμπληρωματικά έξοδα βενζίνης, τα έξοδα περιθάλψης στα θύματα ατυχημάτων κ.λ.π., όλα αυτά θα υπολογιστούν μολαταύτα, θα γίνουν δηλαδή, κάτω από το κάλυμμα του Ακάθαρτου Εθνικού Προϊόντος και των στατιστικών εκθέματα ανάπτυξης και πλούτου! Η ανθίζουσα βιομηχανία μεταλλικών νερών επικυρώνει μια πραγματική επαύξηση "αφθονίας", αφού κατά μεγάλο μέρος το μόνο που κάνει είναι να αναπληρώνει την ανεπάρκεια νερού της πόλης κ.λ.π. Δε θα τελειώναμε ποτέ την απογραφή όλων των παραγωγικών και καταναλωτικών δραστηριοτήτων, που δεν είναι παρά αναπληρωτικές των εσωτερικών βλαβών του συστήματος της αύξησης. Η επαύξηση της παραγωγικότητας, μόλις φτάνει ένα κάποιο όριο, διαγράφεται σχεδόν ολόκληρη, κατασπαραγμένη απ' αυτή την ομοιοπαθητική θεραπεία της αύξησης από την αύξηση.

Φυσικά, οι "πολιτιστικές βλάβες" που οφείλονται στα τεχνικά και πολιτιστικά αποτελέσματα του ορθολογισμού και της μαζικής παραγωγής, είναι αυστηρώς ανυπολόγιστες. Εξ άλλου, η κριτική των αξιών μας απαγορεύει εδώ να ορίσουμε κοινά κριτήρια. Δε θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τη "βλάβη" ενός απαίσιου οικισμού ή ενός κακού φιλμ έσχατης κατηγορίας όπως μπορούμε να κάνουμε με τη μόλυνση του νερού. Μόνο ένας διοικητικός επιθεωρητής, όπως έγινε σ' ένα πρόσφατο συνέδριο, μπόρεσε να προτείνει, συγχρόνως με ένα "Υπουργείο Καθαρού Αέρα", τη προφύλαξη του πληθυσμού από τα αποτελέσματα του κίτρινου τύπου και τη δημιουργία ενός "Αδικήματος Προσβολής της Ευφυΐας"! Αλλά μπορούμε να παραδεχτούμε, ότι αυτές οι βλάβες αυξάνονται με το ρυθμό τον ίδιο της αφθονίας.

Το επιταχυνόμενο πάλιωμα των προϊόντων και των μηχανών, η καταστροφή παλιών δομών που ικανοποιούσαν μερι-

κές ανάγκες, ο πολλαπλασιασμός των ψευδο-καινοτομιών, χωρίς αισθητό όφελος για τον τρόπο ζωής, όλα αυτά μπορούν να προστεθούν στον απολογισμό.

Ακόμα πιο σοβαρό, ίσως, από την αποκατάταξη των προϊόντων και των μηχανημάτων είναι το γεγονός που σημειώνει ο *E. Lisle*, ότι "το κόστος της γρήγορης προόδου στη παραγωγή του πλούτου είναι η κινητικότητα της χειρωνακτικής εργασίας και συνεπώς η αστάθεια της επαγγελματικής απασχόλησης. Ανανέωση, ανακύκλωση των ανθρώπων, που έχει σαν αποτέλεσμα πολύ βαριά κοινωνικά έξοδα, αλλά κυρίως μια γενίκευση της ανασφάλειας. Για όλους, η ψυχολογική και κοινωνική πίεση της κινητικότητας του κοινωνικού *status*, του ανταγωνισμού σ' όλα τα επίπεδα (εισόδημα, γόητρο, κουλτούρα κ.λ.π.), γίνεται πιο βαριά. Χρειάζεται πιο πολύς χρόνος για να αναδημιουργηθεί κανείς, να ανακυκλωθεί, να επανακτήσει και να αναπληρώσει τη ψυχολογική και νευρική φθορά που προκαλείται από πολυάριθμες βλάβες: διαδρομή, κατοικία, δουλειά, υπερπληθυσμός, συνεχείς επιθέσεις και στρες. "Τελικά, το μεγαλύτερο κόστος της καταναλωτικής κοινωνίας είναι το συναίσθημα γενικευμένης ανασφάλειας που προκαλεί..."

Πράγμα που οδηγεί σε ένα είδος αυτοκαταβρόχησης του συστήματος: "Σ' αυτή τη γρήγορη αύξηση... μια όχι αμελητέα μερίδα του πληθυσμού δεν καταφέρνει να κρατήσει το ρυθμό. Αυτοί αφήνονται στη τύχη τους. Κι αυτοί που παραμένουν στον αγώνα και που καταλήγουν στον τρόπο ζωής που προτείνεται ως πρότυπο, δεν τα καταφέρνουν τώρα παρά με το τίμημα μιάς προσπάθειας που τους αφήνει μισούς. Τόσο, που η κοινωνία βρίσκεται αναγκασμένη να αποσβέσει το κοινωνικό κόστος της ανάπτυξης, αναδιανέμοντας ένα όλο και μεγαλύτερο μέρος της ακαθάριστης εσωτερικής παραγωγής προς όφελος κοινωνικών επενδύσεων (Παιδεία, Έρευνα, Υγεία), οι οποίες θεωρούνται πριν απ' όλα ότι εξυπηρετούν την ανάπτυξη". (*E. Lisle*) Αλλά αυτά τα ιδιωτικά ή συλλογικά έξοδα, που προορίζονται στην αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών παρά στην αύξηση της θετικής ικανοποίησης, αυτά τα επανορθωτικά έξοδα, προστίθενται, σε όλους τους ισολογισμούς, στο ανέβασμα επιπέδου ζωής. Χωρίς να μιλήσουμε για την κατανάλωση ναρκωτικών, οινοπνεύματος και για όλα τα επιδεικτικά ή επανορθωτικά έξοδα, χωρίς να μιλήσουμε για τα στρατιωτικά κονδύλια κλπ. Όλα αυτά είναι αύξηση, άρα αφθονία.

Ο αυξανόμενος αριθμός κατηγοριών στη "φροντίδα" της κοινωνίας, χωρίς να είναι μια βλάβη (ο αγώνας ενάντια στην αρρώστια και η άπωση του θανάτου αποτελούν μια απ' τις μορφές της "αφθονίας", μια απ' τις απαιτήσεις της κατανάλωσης), υποθηκεύει με τρόπο όλο και πιο βαρύ το ίδιο το πρότεσ. Τελικά, λέει ο *S. Bourgeois-Picbat*, "...θα μπορούσαμε να φανταστούμε ότι ο πληθυσμός, του οποίου η δραστηριότητα είναι αφιερωμένη στο να κρατάει τη χώρα σε καλή υγεία, γί-

νεται πιο σημαντικός απ'τον πληθυσμό που πραγματικά ασχολείται με την παραγωγή”.

Εν ολίγοις, φτάνουμε παντού σε ένα σημείο, όπου η δυναμική της αύξησης και της αφθονίας γίνεται κυκλική και γυρίζει γύρω απ'τον εαυτό της. Έτσι, ολοένα και περισσότερο, το σύστημα εξαντλείται στην αναπαραγωγή του. Ένα όριο γλιστήριματος, όπου όλο το επιπλέον της παραγωγικότητας περνάει στη συντήρηση των συνθηκών επιβίωσης του συστήματος. Το μόνο αντικειμενικό αποτέλεσμα είναι τότε η καρκανογόνα αύξηση των αριθμών και των απολογισμών, αλλά σ'ότι αφορά τα κύρια σημεία, ξαναγυρίζουμε κυριολεκτικά στο πρωτόγονο στάδιο, που είναι το στάδιο της απόλυτης ένδειας, του ζώου ή του ιθαγενούς, του οποίου όλες οι δυνάμεις εξαντλούνται στην επιβίωση. Η ακόμα (στο στάδιο) αυτών, κατά τον *Daumal*, οι οποίοι “φυτεύουν πατάτες για να μπορέσουν να φάνε πατάτες, για να μπορέσουν πάλι να φυτέψουν πατάτες κλπ.” Όμως, ένα σύστημα δεν είναι αποτελεσματικό όταν το κόστος του είναι ίσο ή ανώτερο από την απόδοσή του. Δεν έχουμε φτάσει εκεί. Αλλά βλέπουμε να διαγράφεται, ανάμεσα από τις βλάβες και τα κοινωνικά και τεχνικά διορθωτικά μέσα, που αντιμετωπίζουν αυτές τις βλάβες, μια γενική τάση προς μια αρθρωμένη πλοκαμωτά λειτουργία του συστήματος— οι “δυσλειτουργικές” καταναλώσεις, ατομικές ή συλλογικές, αυξάνονται πιο γρήγορα από τις “λειτουργικές” καταναλώσεις, το σύστημα κατά βάθος ενοχλεί παρασιτικά τον εαυτό του.

Η ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ Η Ο ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ Α.Ε.Π. (Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος)

Μιλάμε εδώ για την πιο εκπληκτική συλλογική μπλόφα των νεωτέρων κοινωνιών. Μιλάμε για μια πράξη “λευκής μαγείας” πάνω στους αριθμούς, που κρύβει στην πραγματικότητα μια μαύρη μαγεία συλλογικού υπνωτισμού. Μιλάμε για την παράλογη γυμναστική των λογιστικών αυταπατών, των λογιστικών του κράτους. Εκεί δεν μπαίνει τίποτα εκτός από τους ορατούς και καταμετρητούς παράγοντες, σύμφωνα με τα κριτήρια του οικονομικού ορθολογισμού—αυτή είναι η αρχή αυτής της μαγείας. Μ'αυτό τον τρόπο δεν μπαίνουν ούτε η οικιακή εργασία των γυναικών, ούτε η έρευνα, ούτε η κοουλτούρα—, αντίθετα μπορούν να φιγουράρουν μερικά πράγματα που δεν έχουν καμιά σχέση, μόνο και μόνο επειδή είναι καταμετρητά. Επιπλέον, αυτά τα λογιστικά έχουν αυτό το κοινό γνώρισμα με το όνειρο, το ότι δεν γνωρίζουν το αρνητικό σημείο και ότι προσθέτουν τα πάντα, βλάβες και θετικά στοιχεία, στον πιο ολικό παραλογισμό (αλλά καθόλου αθώο).

Οι οικονομολόγοι προσθέτουν την αξία όλων των προϊόν-

των και κάθε είδους υπηρεσιών—καμιά διάκριση ανάμεσα σε δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες. Οι βλάβες και η συγκάλυψη τους φιγουράρουν σ'αυτούς τους λογαριασμούς ομότιμα με την παραγωγή αντικειμενικά χρήσιμων αγαθών. “Η παραγωγή οινοπνεύματος, κόμιξ, οδοντόκρεμας...και πυρηνικών πυραύλων ξεπλένει την έλλειψη σχολείων, δρόμων, κολυμβητηρίων”. (*Galbraith*)

Οι ελλειμματικές πλευρές, η υποβάθμιση, το πάλιωμα, δεν εμφανίζονται καθόλου—κι αν εμφανιστούν, είναι με τρόπο θετικό. Έτσι οι τιμές της μεταφοράς στη δουλειά καταγράφονται σαν έξοδο κατανάλωσης! Είναι η αριθμοποιημένη λογική κατάληξη του μαγικού σκοπού της κατανάλωσης για τον εαυτό της: Κάθε παραγόμενο πράγμα ιεροποιείται λόγω του ότι είναι παραγόμενο. Κάθε παραγόμενο πράγμα είναι θετικό, κάθε τι το καταμετρητό είναι θετικό. Η πτώση της φωτεινότητας του παρισινού αέρα κατά 30% μέσα σε 50 χρόνια είναι άνευ σημασίας και ανύπαρκτη στα μάτια των λογιστών. Αλλά αν έχει σαν αποτέλεσμα την μεγαλύτερη κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, γλόμπων κλπ., τότε υπάρχει και την ίδια στιγμή υπάρχει σαν αύξηση παραγωγής και κοινωνικού πλούτου! Κάθε περιοριστική ή εκλεκτική απόπειρα κατά της ιεράς αρχής της παραγωγής και της ανάπτυξης, θα προκαλούσε τη φρίκη της ιεροσυλίας (“δεν θα αγγίξουμε ούτε μια βίδα του αεροπλάνου Κονκόρντ”). Συλλογική έμμονη ιδέα, καταγραμμένη στα λογιστικά βιβλία, η παραγωγικότητα έχει αρχικά την κοινωνική λειτουργία ενός μύθου, και για να τροφοδοτηθεί αυτός ο μύθος, όλα είναι καλά, ακόμα και η αντιστροφή των αντικειμενικών πραγματικότητων, που ουσιαστικά αντιφάσκουν μαζί του, ενώ εκφράζονται με αριθμούς που τον επικυρώνουν.

Αλλά υπάρχει ίσως εκεί, σ'αυτή τη μυθική άλγεβρα της λογιστικής, μια βαθειά αλήθεια: η αλήθεια του οικονομικο-πολιτικού συστήματος των κοινωνιών της ανάπτυξης. Το ότι το θετικό και το αρνητικό προστίθονται φύρδην μίγδην, μας φαίνεται παράδοξο. Αλλά ίσως είναι απλώς λογικό. Γιατί η αλήθεια είναι ίσως ότι τα “αρνητικά” αγαθά, οι επανορθωτικές βλάβες, το εσωτερικό κόστος λειτουργίας, οι κοινωνικές δαπάνες “δυσλειτουργικής” ενδορύθμισης, οι επιπρόσθετοι τομείς άχρηστης σπατάλης που παίζουν σ'αυτό το σύνολο τον δυναμικό ρόλο οικονομικής ατμομηχανής. Αυτή την υποδόσκουσα αλήθεια του συστήματος την κρύβουν φυσικά αριθμοί, που η μαγική πρόσθεσή τους σκεπάζει μ'ένα πέπλο αυτή τη θαυμαστή κυκλικότητα του θετικού και του αρνητικού (πώληση οινοπνεύματος και κατασκευή νοσοκομείων κλπ.). Πράγμα που θα εξηγούσε το αδύνατο, παρόλες τις προσπάθειες σ'όλα τα επίπεδα, του ξεριζώματος αυτών των αρνητικών πλευρών: το σύστημα ζει απ'αυτές και δεν μπορεί να απαλλαγεί απ'αυτές. Ξαναβρίσκουμε αυτό το πρόβλημα μιλώντας για την φτώχεια, αυτή την πλευρά “φτώχειας” που οι κοι-

ωνίες της ανάπτυξης "σέρνουν πίσω τους" σαν τις αμαρτίες τους και που είναι όντως μια απ' τις πιο βαριές "βλάβες" τους. Πρέπει να παραδεχτούμε την υπόθεση, ότι όλες αυτές οι βλάβες υπεισέρχονται κάπου σαν θετικοί παράγοντες, σαν συνεχείς παράγοντες αύξησης, σαν ρελάνς της παραγωγής και της κατανάλωσης. Στον 18ο αιώνα, ο *Mandeville*, στο Μύθο των Μελισσών, υποστήριζε τη θεωρία (ιερόσυλη και άσεμνη και όλας στην εποχή του), ότι είναι από τα ελαττώματά της και όχι από τα προτερήματά της, που μια κοινωνία ισοροπεί, ότι η κοινωνική ειρήνη, η πρόοδος και η ευτυχία των ανθρώπων αποκτούνται από την ενστικτώδη ανηθικότητα, που τους κάνει να παραβαίνουν συνεχώς τους κανόνες. Μιλούσε, φυσικά, για ηθική, αλλά μπορούμε να το κατανοήσουμε με (στο) κοινωνικό και οικονομικό νόημα. Το αληθινό σύστημα ακριβώς ακμάζει μέσα από τις κρυμμένες του διαφθορές, από τις ισοροπίες του, από τις βλάβες του και τα ελαττώματά του σε σχέση μ' ένα ορθολογιστικό σύστημα. Χαρακτήρισαν κυνικό τον *Mandeville*: Αν κάτι είναι αντικειμενικά κυνικό, αυτό είναι η κοινωνική τάξη, η τάξη της παραγωγής.*

Η ΣΠΑΤΑΛΗ

Ξέρουμε πόσο η αφθονία των πλούσιων κοινωνιών σχετίζεται με την σπατάλη, εφ' όσον μπορέσαμε και μιλήσαμε για "πολιτισμό του σκουπιδοτενεκέ", και μάλιστα σχεδιάσαμε να κάνουμε μια "κοινωνιολογία του σκουπιδοτενεκέ": πες μου τι πετάς, να σου πω ποιός είσαι! Αλλά η στατιστική των αντικειμένων που πάνε στράφι και των σκουπιδιών, δεν είναι ενδιαφέρουσα αυτή καθ' αυτή: δεν είναι παρά ένα πλεοναστικό σήμα του όγκου των προσφερόμενων αγαθών και της υπεραφθονίας τους. Δεν καταλαβαίνουμε ούτε τη σπατάλη ούτε τις

* Υπάρχει, μ' αυτή την έννοια, μια απόλυτη διαφορά μεταξύ της σπατάλης των "κοινωνιών αφθονίας" μας, σπατάλη που είναι μια βλάβη (οργανική) ενσωματωμένη στο οικονομικό σύστημα, που είναι μια "λειτουργική" σπατάλη που δεν παράγει συλλογική αξία, και της καταστροφικής ασωτείας που συνήθιζαν όλες οι κοινωνίες, οι αποκαλούμενες της "πενίας", στις γιορτές και στις θυσίες τους, σπατάλη από "κατάχρηση", όπου η καταστροφή αγαθών ήταν πηγή συλλογικών συμβολικών αξιών. Το να πετάμε τα εκτός μόδας αυτοκίνητα για να γίνουν παλιοσίδηρα, ή να καίμε τον καφέ, δεν έχει καμιά σχέση με τη γιορτή: είναι μια συστηματική, εκ προμελέτης καταστροφή με στρατηγικούς σκοπούς. Το ίδιο για τα στρατιωτικά έξοδα (ίσως μόνο η διαφήμιση...). Το οικονομικό σύστημα δεν μπορεί να ξεπεράσει τον εαυτό του σε μια εορταστική σπατάλη, όπως είναι παγιδευμένο στον ίδιο του τον δήτην "ορθολογισμό". Δεν μπορεί παρά να κατασπαράξει, κατά κάποιο τρόπο, ντροπιασμένα τον επιπλέον πλούτο του, εφαρμόζοντας μια υπολογισμένη καταστροφικότητα, που συμπληρώνει τον υπολογισμό της παραγωγικότητας. (Σ. τ. συ.)

λειτουργίες της, αν βλέπουμε σ' αυτήν μόνο το περίσσειο κατακάθι αυτού που είναι φτιαγμένο για να καταναλωθεί και δεν καταναλώνεται. Για ακόμα μια φορά έχουμε εδώ έναν απλοϊκό ορισμό της κατανάλωσης, — ηθικό ορισμό, που βασίζεται στην επιτακτική χρησιμότητα των αγαθών. Και όλοι οι ηθικολόγοι μάχονται ενάντια στη σπατάλη του πλούτου, από τον ιδιώτη που δεν σέβεται πια αυτό το είδος ηθικού νόμου εντός του αντικειμένου που θα 'ταν η αξία χρήσης του και η διάρκειά του, που πετάει τα αγαθά του ή τα ανταλλάσσει ανάλογα με τα καπρίτσια του *Standing* ή της μόδας κλπ., ως τη σπατάλη σε εθνική και διεθνή κλίμακα, και ακόμα ως μια σπατάλη που κατά κάποιο τρόπο αγκαλιάζει όλο τον πλανήτη και που θα γινόταν από το ανθρώπινο γένος στη γενική του οικονομία και στον τρόπο που εκμεταλλεύεται το φυσικό πλούτο.

Εν ολίγοις, η σπατάλη θεωρείται πάντοτε σαν ένα είδος παραφροσύνης, παραλογισμού, δυσλειτουργίας του ενστίκτου, που κάνει τον άνθρωπο να καίει τα αποθέματά του και να βάζει σε κίνδυνο, με μια παράλογη σειρά ενεργειών, τις συνθήκες επιβίωσής του.

Αυτή η θεώρηση προδίδει τουλάχιστον το γεγονός, ότι δεν βρισκόμαστε σε μια περίοδο πραγματικής αφθονίας, και ότι κάθε σύγχρονο άτομο, ομάδα ή κοινωνία και μάλιστα το ανθρώπινο γένος αυτό καθ' εαυτό, βρίσκεται στον αστερισμό του παράδοξου. Αλλά είναι σε γενικές γραμμές οι ίδιοι που υποστηρίζουν το μύθο της ακαταμάχητης έλευσης της αφθονίας και που οικτείρουν τη σπατάλη, που είναι συνδεδεμένη με το απειλητικό φάσμα της σπανιότητας. Έτσι ή αλλιώς, όλη αυτή η ηθική εικόνα της σπατάλης σαν δυσλειτουργία, πρέπει να ξαναρχίσει με μια κοινωνιολογική ανάλυση, που θα εμφανίζει τις αληθινές της λειτουργίες.

Όλες οι κοινωνίες πάντοτε σπατάλησαν, σκόρπισαν, ξόδεψαν και κατανάλωσαν πιο πέρα από το αυστηρώς αναγκαίο, για τον απλό λόγο, του ότι είναι στην κατανάλωση ενός πλεονάσματος, ενός περιττού, που το άτομο όπως και η κοινωνία αισθάνονται όχι μόνο ότι υπάρχουν, αλλά και ότι ζουν. Αυτή η κατανάλωση μπορεί να πάει μέχρι τη "φθορά",²³ την απλή και ξεκάθαρη καταστροφή, που αποκτά τότε μια ειδική κοινωνική λειτουργία. Έτσι, το πόντλατς, είναι η ανταγωνιστική καταστροφή πολυτίμων αγαθών που επισφραγίζει την κοινωνική οργάνωση. Οι *Kwakiutl* θυσιάζουν καλλύματα, κανό, χάλκινα ζωγραφιστά αντικείμενα, τα οποία καίνε ή πετάνε στη θάλασσα για να "στηρίξουν την κοινωνική τους θέση", για να επιβεβαιώσουν την αξία τους. Και ακόμα, μέσω όλων των εποχών, οι αριστοκρατικές τάξεις επικύρωσαν την υπεροχή τους με το *wasteful expenditure* (άχρηστη ασωτεία). Η έννοια της χρησιμότητας, έννοια ορθολογιστικής και οικονομικής προέλευσης, πρέπει λοιπόν να αναθεωρηθεί — σύμφωνα με μια κοινωνική λογική πολύ πιο γενική, όπου η σπατάλη, μακριά από το να ει-